WOJENNE TAJEMNICE:

ILE ZOSTAŁO Z PAŁACU W LESZNIE DOLNYM?

I SKĄD PLATYNOWE MATRYCE FUNTÓW BRYTYJSKICH?

OPRACOWANIE:
© MACIEJ BORYNA 2025
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ

FOT. 1: PAŁAC W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.

Po II wojnie światowej do gołej ziemi rozebrano wielki pałac w Lesznie Dolnym w gminie Szprotawa. To była jedyna rezydencja z wielu w okolicy, która dosłownie zniknęła. Dlaczego tylko ją tak potraktowano? Parę dekad po 1945 roku tajne służby PRL wpadły w Lesznie Dolnym na trop platynowych matryc, służących do podrabiania funtów brytyjskich. Czy znalazły się tam przypadkowo? To jedna z wielkich tajemnic ostatniej wojny.

PAŁAC „HAUS RECHEN" POD SZPROTAWĄ

Masywną rezydencję wzniesiono w 1905 roku, a same prace trwały tylko półtora roku. Zlokalizowana była w przestrzeni pomiędzy rzeką Bóbr a drogą z Bolesławca do Szprotawy. Tuż obok, w narożu działki, przy skrzyżowaniu do Bobrowic zbudowano niewiele mniejszą przepiękną stajnię, z ujeżdżalnią, wozownią, mieszkaniami dla służby etc.

Przedsięwzięcie miało kosztować wiele milionów reichsmarek. Budowę realizowały różne firmy z Drezna i Lipska. Równocześnie w kierunku Bobru powstawało rozległe założenie parkowe z wykorzystaniem istniejącego drzewostanu dębowego.

Budynek pałacu (Herrenhaus) był zorientowany na osi północ-południe i dzielił się na trzy segmenty. W południowym znajdowała się sala z ogrodem zimowym, pośrodku hol, natomiast w północnym skrzydle pomieszczenia mieszkalne. Budowla była trójkondygnacyjna z użytkowym podpiwniczeniem. Na samym dole (Sockel- lub Kellergeschoss) umiejscowione były: piec centralnego ogrzewania, skład opału, piwniczka winna, kuchnia z pomieszczeniami gospodarczymi, spiżarnia, instalacje, pokój dla kucharki i pomocnicy, prasowalnia, pralnia, pokój służących, kręgielnia. Parter, stanowiący główną kondygnację, zawierał: podjazd, westybul, garderoby z pomieszczeniami bocznymi, pokój służących, biuro, salę jadalną, spiżarnię, werandę, salę bankietową i ogród zimowy. Ponadto na osi wejścia usytuowany był salon owalny z pokojem dla pań, pokojem dla panów i palarnią. Do korytarza przylegały sypialnia, pokój gościnny z garderobami, łazienka, pokoje dla gości. Wyższa kondygnacja pełniła zasadniczo funkcję mieszkalną.

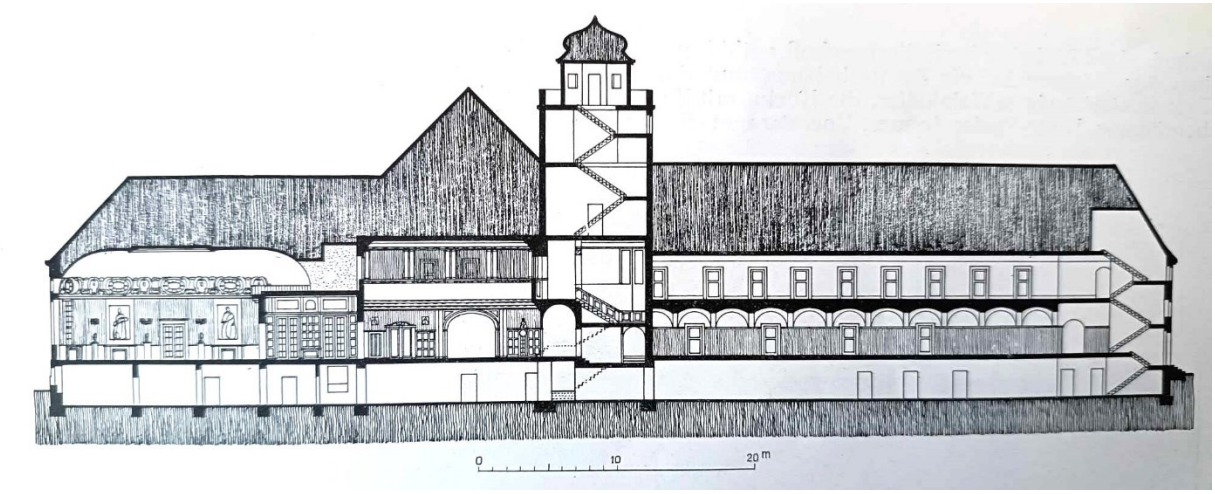

FOT. 2: PRZEKRÓJ KONDYGNACJI PAŁACU W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.

Pałac był przeznaczony dla ożywionego ruchu gości i życia towarzyskiego. Jak informuje niemieckie czasopismo budowlane z 1912 roku, założenie pałacowe wykazuje udaną kompozycję segmentów przestrzennych, w której w idealny sposób uwzględniono zarówno oddziaływanie przestrzeni jak również wymagania praktyczne.

Stajnia dzieliła się na dwie części przedzielone przejazdem. We wschodniej części znajdowały się boksy, stanowiska i izba na naczynia, pomieszczenia na sprzęty oraz pokoje lekarza i dorożkarza. W zachodnim skrzydle zaprojektowano dużą halę jeździecką z remizą na wozy i przedziałem urządzeń.

Lokalizacja stajni:
https://maps.app.goo.gl/8N8yYrzSBZu4oyzn7

Pałac i stajnia były budowlami z elewacją tynkową. W ich architekturze w oszczędny sposób zastosowano piaskowiec, tj. przy podbudowie, podjeździe oraz częściowo przy centralnej części i wieży. Pałac pokryto dachówką mnich-mniszka, a wieżę i pojedyncze detale pokrycia wykonano z miedzi. Wewnątrz zastosowano marmur, dębinę, jedwab oraz malowidła.

Architektem założenia był saksoński książęcy radca budowlany Rudolph Zahn. Natomiast właścicielem i inwestorem kapitan Karl von Schell, który sprzedał majątek Leszno Dolne już w 1910 r.

PAŁAC ZNIKA

Pałac nie doczekał współczesności, chociażby w ruinie. Z budynków szczęśliwie ostała się jedynie stajnia z ujeżdżalnią. I nikt nie potrafi powiedzieć, co działo się z pałacem po 1945 roku. Czy Niemcy się tam bronili? Czy podpalili go Sowieci? Kiedy go rozebrano?
Wjeżdżając do Leszna Dolnego od strony Szprotawy drogą DW297 w miejscu pałacu napotkamy tylko las i fragment dawnego ogrodzenia. Być może dzięki temu artykułowi zgłosi się ktoś, kto opowie, jak było.

Według H.Smoke, pałac rozebrali po wojnie żołnierze radzieccy z przeznaczeniem na materiały budowlane dla rozlokowanych w sąsiedztwie jednostek. Los obiektu podzieliło wiele obiektów wsi. W przestrzeni publicznej funkcjonuje również wersja, że pałac w 1945 roku został podpalony, a następnie rozebrany. Na stronie LWKZ przeczytamy, że „w 1977 roku, kiedy sporządzano ewidencję parku, po pałacu pozostały już tylko fundamenty.”

FOT. 3: KOMPLEKS STAJENNY PRZY PAŁACU W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.

PLATYNOWE MATRYCE

W Lesznie Dolnym wydarzyło się jeszcze coś bardzo interesującego. Otóż w latach powojennych, prawdopodobnie w latach 70. ubiegłego wieku, gdzieś na terenie wsi pewien mieszkaniec znalazł platynowe matryce do druku banknotów, powiadamiając o odkryciu organa milicji. Sprawą oczywiście zainteresowała się Służba Bezpieczeństwa PRL. Zdarzenie to potwierdza pisemnie emerytowany funkcjonariusz szprotawskiej Policji, który usłyszał o tym w prywatnej rozmowie z nieżyjącym już funkcjonariuszem SB i oficerem kontrwywiadu. Nie ma pewności, ile to było matryc. Chodziło o te do wytwarzania fałszywych funtów brytyjskich bądź franków szwajcarskich albo razem o jedne i drugie.
Nie wiadomo, czy matryce znalazły się w Lesznie Dolnym przypadkowo, czy także tu realizowano ściśle tajny niemiecki program o kryptonimie „Operacja Bernhard", mający na celu destabilizację brytyjskiej gospodarki poprzez wpuszczenie na brytyjski rynek sfałszowanych banknotów o różnych nominałach.

FABRYKA PAPIERU

Śladu nie znajdziemy także po fabryce papieru w Lesznie Dolnym. Jak pisze Georg Steller, pod koniec XIX wieku właściciel miejscowych dóbr Max Glocke oraz jego przyrodni brat Paul z Wrocławia przebudowali wcześniejszą kuźnicę żelaza i stary młyn na Bobrze na fabrykę papieru. W 1900 roku specjalnością zakładu były: imitowany pergamin, tłuszczoodporny pergamin białawy i kolorowy, a także papier do opakowań.

Od 1910 roku fabryka znajdowała się we władaniu zakładów celulozy w sąsiednim Lesznie Górnym. Już w czasie II wojny światowej, od 13 września 1940 roku fabryka weszła do spółki komandytowej Wilhelm Bergmann Papp- und Papierfabriken Barge-Buchwald. Rok później Bergmann odsprzedaje całą działkę (19,4 ha) na rzecz rolnika Gustava Krause z Leszna Dolnego za sumę 30 000 reichsmarek. Co ciekawe, budynki fabryczne miały być przeznaczone do wyburzenia. Według Stellera, w 1945 roku po fabryce ostały się jedynie stary trójkondygnacyjny młyn wraz budynkiem gospodarczym, a charakterystyczny komin miano rozebrać jeszcze wiosną 1944 roku.

Wątek fabryki papieru został przytoczony z uwagi na hipotetyczny związek z tajną produkcją banknotów.

FOT. 4: FABRYKA PAPIERU W LESZNIE DOLNYM NA PRZEDWOJENNEJ WIDOKÓWCE.

AKTUALNE PYTANIA

Jak dotąd nie potrafimy przytoczyć konkretnych dziejów pałacu i fabryki papieru w Lesznie Dolnym w ostatnich latach II wojny światowej. Oba obiekty mogły podzielić los wielu podobnych na trasie przemarszu wojsk radzieckich, będąc zrabowane, spalone, a następnie rozebrane. Zadziwiające, że obecnie nie dysponujemy w tej sprawie wspomnieniami zarówno niemieckich mieszkańców Niederleschen, jak też pierwszych powojennych polskich osadników. Jedynie Georg Steller pisze dość szczegółowo o ruinach fabryki w 1945 roku, ale ani słowem nie wspomina o pałacu, chociaż była to tak charakterystyczna budowla w krajobrazie wsi. O najnowszych losach miejscowości pisał także Linus Petzold, ale jak wynika z treści, wykorzystał pracę Stellera.

W kontekście przytoczonych powyżej zdarzeń nasuwa się przypuszczenie, że obiekty mogły mieć coś wspólnego z niemieckim tajnym programem fałszowania banknotów. Sowieckie służby mogły wejść w posiadanie informacji, a przynajmniej mogły podejrzewać, że w Lesznie Dolnym realizowano ten program. Wtedy nie byłoby dziwne, że oba obiekty zostały rozebrane w ramach poszukiwań matryc i fałszywek.

Pałacowa stajnia przetrwała zawieruchy wojenną i powojenną, i możemy ją dziś oglądać. W zdziczałej formie zachował się także pałacowy park. We wsi jest jeszcze jeden pałac, a ponadto dwa kościoły. Na nadbobrzańskich łąkach można natknąć się na ślady po dawnej fabryce. Kiedyś była tu też wieża rycerska.

OPRACOWANIE:
© MACIEJ BORYNA 2025
MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ

SKORZYSTANO:

1. DER NEUBAU DES SCHLOSSES RECHEN BEI SPROTTAU IN SCHLESIEN, [W:] DEUTSCHE BAUZEITUNG NR. 79, BERLIN, 2 OKTOBER 1912, S. 685-690.
2. STELLER GEORG, NIEDERLESCHEN AM BOBER, [W:] SAGAN-SPROTTAUER HEIMATBRIEFE NR. 4, 1954, S. 7.
3. LESZNO DOLNE – PARK PAŁACOWY, 2013 HTTPS://LWKZ.PL/MONUMENT/LESZNO-DOLNE-PARK-PALACOWY/
4. HANNIBAL SMOKE: EMPLARIUM HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/PHOTO?FBID=3596631063774012&SET=A.2921642354606223&LOCALE=MS_MY
5. PETZOLD LINUS, NIEDERLESCHEN, EIN RUNDANGERDORF AN DER STRASSE VON SPROTTAU NACH BUNZLAU
6. NOTATKA Z 23.01.2025 R. DOT. MATRYC W LESZNIE DOLNYM W ZBIORACH MUZEUM ZIEMI SZPROTAWSKIEJ

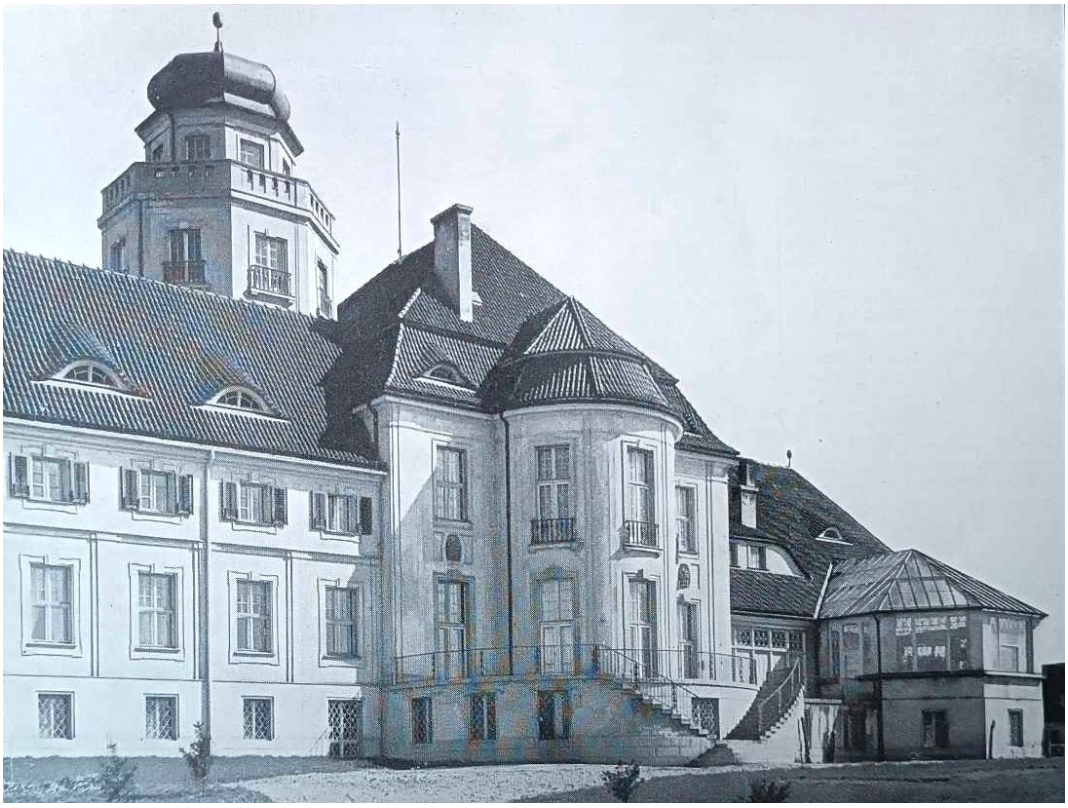

FOT. 5: PAŁAC W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.

FOT. 6: SALA BANKIETOWA PAŁACU W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.

FOT. 7: WNĘTRZE PAŁACU W LESZNIE DOLNYM, W DEUTSCHE BAUZEITUNG Z 1912 R.